

Dansk børnelitteratur – i 1700- og 1800-tallet

Publ. i *BUKS - Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur* nr. 31. *Børnelitteratur 2. Klassikere og historie*, 1994, s. 117-126.

1700-tallets moralske og didaktiske børnelitteratur

Den danske børnelitteratur har sin oprindelse i 1700-tallet. Børnelitteratur er et internationalt fænomen, som hører til de borgerlige samfund der på den tid etablerer sig.

Den danske børnelitteratur i slutningen af 1700-tallet er en aflægger af den europæiske og består stort set af oversættelser, hvad enten den formidles i bøger eller magasiner for børn.

Børnelitteraturen er et element i borgerskabets familieinstitution og i dets konstruktion af barndom og børneopdragelse. Som følge af familiens privatisering bliver børn og deres opdragelse et problem. Børnene (specielt drengene) kan ikke gennem deltagelse i det sociale liv opnå tilstrækkelige kvalifikationer. Opdragelsen må derfor iscenesættes. Dette forhold er baggrunden for, at pædagogisk tænkning og praksis bliver et vigtigt fagområde – og for, at uddannelse og skolesystemer oprettes. Der etableres efterhånden et mægtigt opdragelsesapparat til varetagelse af børneopdraget.

Den tidlige børnelitteratur har éntydigt sin funktion som et socialiseringsinstrument i en arbejdsdeling med skolen. Hvor skolen lægger hovedvægten på den teknisk faglige kvalificering af børnene, har børnelitteraturen sin primære funktion i den psykisk, følelsesmæssige og moralske prægning. Børnelitteraturen er rettet mod fritid og familie.

Periodens oplysningsprojekt og fornuftsorientering manifesterer sig både i synet på børn og børneopdragelse og på børnelitteratur. En dominerende type er *den didaktiske fortælling* – et sagligt oplysningsstof, der indlægges i en nødtørfvig fiktiv ramme.

Tidens anden hovedtype er *den moralske fortælling*, der udstråler en fundamental mistillid til børn. Den er udtryk for en afskrækkelsesfilosofi i dens indædte bekæmpelse af de barnlige mangler og lyster. Lydighed, autoritet, pligt, arbejdsomhed, guds- og faderfrygt er alfa og omega. Makker du ikke ret, straffes du, siger disse historier, og i mange af dem står den mindste ulydighed til en art dødsstraf, fx med sygdom som bødlen.

Dét billede af barnet, der fremgår af de mere vulgære tekster er: barnet som synder eller vild vækst, en trussel mod de voksnes samfund, fornuft og moral. I bedste fald en klump ler der med voldsomme midler skal lutres og formes.

Denne mistillid til det barnlige ligger som en dimension under de mere lødige fortællinger – fx også som baggrund i Rousseau's *Emile*. Drengen sættes nærmest i en art isolationsarrest, uden legekammerater til at fordærve processen i dette opdragelsens laboratorium. Hovedsagen i disse fortællinger som i børneopdragelsen i øvrigt er driftsbeherskelse – udvikling af evne til selvkontrol og behovsudskyldelse. I nogle er fornuft og

overbevisning midlet til at internalisere de borgerlige dyder, i mange afskrækkelse.

En anden side af denne tendens er bekæmpelse af leg og fantasi, der forstås som udtryk for umiddelbar behovstilfredsstillelse. På linje hermed afvises den folkelige og mundtlige kultur – fx eventyr. Denne kultur er tilsyneladende farlig for oplysningsinteressen og udviklingen af et rationelt virkelighedsforhold hos børnene – fyldt med overtro og mystik som den er. Eventyrene indgår i en frodig kropslig kultursammenhæng, der er farlig for den borgerlige livsform og *karakterdannelse*.

Også legen betragtes som dybt problematisk, og man søger at tæmme den ved at udvikle den som instrument for læringen – pædagogisk leg. En mere raffineret forholdsmåde, som stadig ikke har mistet sin aktualitet, og som også viser sig funktionsdygtig, da den o. 1800 kommer i brug i forhold til eventyrdigtning og fantasi.

Men der er et problem med de »rigtige« historier. Det er igen børnene, der er problemet. Det er med børn som med heste: man kan trække dem til vands, men man kan ikke tvinge dem til at drikke. De moralske og didaktiske fortællinger er kedelige – det er pligtstof. Børnene lukker ørerne for dem, mens de sluger spændende skrøner og lytter til tyendets saftige og sørgelige fortællinger i køkkener og stalde.

Dette forhold er én af grundene til at fiktion tages i brug som et middel for opdragelsen. Fiktion bruges som en glasur, der skal få den moralske pille til at glide ned. Allerede Mad. de Beaumont – en af børnelitteraturens grundlæggere og supertanter – tager eventyret i brug og omformer det til lærestykke. Den tyske pædagog Campes bearbejdning af Daniel Defoe's *Robinson Crusoe* er et andet

eksempel. Den er et studie i hvorledes behovsudskydelsens princip, moralisme og oplysningsinteresse udformes som æstetisk praksis.

Heri viser sig ét af de principielle modsætningsforhold, den borgerlige opdragelse er stedt i. For at opnå hensigten må man tage midler i brug, som det er hensigten at bekæmpe. Man kan sige at børnene, fantasien og fortællingen sejrer over den didaktiske og moralske opdragelseshistorie.

1700-tallets børnelitteratur bliver efterhånden rendt over ende af den modsætning, som den bekæmper. Så snart det næste århundrede indtræffer, og med dét romantikkens syn på fantasi og børn, skyller fantastiske fortællinger de bornerte diger bort. Tilsyneladende. For en anden side af dén historie er fantasiens og eventyrdigtningens tæmning, og dermed en mere raffineret kontrol med børn, fortælling, fiktion og opdragelse.

Der indtræffer en splittelse i børnelitteraturen mellem en realitetsorienteret moralsk og didaktisk trend og en fantasi-, spændings- og underholdningsorienteret børnelitteratur. Denne splittelse går ofte ned i de enkelte tekster og slår ud i diverse hybridformer. Udviklingen udløser heftige debatter. De er ikke stilnet af endnu i dag; man kan ofte ord til andet finde denne debat gentaget. Den er ikke længere tematiseret omkring fantasi og eventyr. Begge dele hører til dét, som glorificeres. I nyere tid har disse debatter været udløst af forhold omkring nye medier, i 1950'erne debatten om tegneserier, i nutiden TV og videounderholdning for børn.

Opdragelsesinteresserne støder sammen med markedet og børnenes fascination af underholdningsprodukter. Også her retter man blikket mod symptomer

ud fra en underliggende mistillid til børn. Dette kan være et eksempel på, hvorledes de fundamentale strukturer omkring børneliv, opdragelse og børnelitteratur udvikles i denne klassisk borgerlige periode. Disse grundtræk har nu gennemsvaret vores sociale og kulturelle liv, så vi betragter dem som en anden natur. De er så selvfølgelig, at de nærmest er usynlige. En side af denne historie er det, at børn *betød* noget for borgerskabet; børnene og deres opdragelse var et centralt projekt – en eksistensnødvendighed.

De moralske og didaktiske fortællinger forsvinder ikke med 1700-tallet og den fantastiske digtning indtog. De fortsætter som en dominerende type op gennem 1800-tallet. I Danmark var de stadig en livskraftig understrøm i 1950'ernes børneblade. Gennem tiden er de transformeret til andre typer; fx er pigebøgerne deres arvtagere, ligesom nutidens problemrealistiske romaner for unge er det. Strømmen af fiktive fakta- og problembøger for mindre børn er ligeledes sene efterkommere; de har stadig enten en didaktisk eller en – nu indirekte – moralsk intention. Børnelitteraturen fra omkring 1800 falder i to hovedtyper: en realistisk didaktisk opdragelsesorienteret og en fantastisk æstetisk eller underholdningsorienteret. Dette er børnelitteraturens grundlæggende differentiering. Overordnet for begge typer er stadig en grundlæggende funktion i børnenes socialisation som led i tæmningen både af »vilde« børn og af fiktionernes æstetiske vildskaber.

1800-tallets eventyrboom.

H.C. Andersen

Overgangen til eventyrdigtningen og de eksotiske spændingsfortællinger, som bliver hovedsagen i 1800-tallets børnelitteratur, er forberedt i 1700-tallet. Men hvad der var et underordnet, nødtvunget instrument, bliver nu hovedsag. To centrale forhold spiller ind: for det første romantikken og dens æstetiske og filosofiske grundsyn; for det andet *markedet*. Romantikken betegner et opgør med rationalismens æstetik, samfunds- og menneskesyn. Natur, fantasi og barnlighed bliver nøgleværdier i den romantiske selvforståelse. Synet på folkedigtningen vendes 180 grader fra forkastelse til glorificering, ligesom denne digtning bliver en afgørende inspirationskilde både stofligt og æstetisk. Dette betyder også, at børnelitteraturen nu bliver et element i helhedslitteraturen. Den virkning som fx Brdr. Grimm's eventyr får, indskrænker sig på ingen måde til børnelitteraturen.

H.C. Andersens (1805-75) eventyrdigtning er et andet eksempel. Hans virkning på den danske og skandinaviske litteratur og ikke mindst på det danske skriftsprog kan ikke overvurderes. Der er nærmest et før Hans Christian Andersen og et efter. Som Brdr. Grimm's eventyr indgår også H.C. Andersens i verdenslitteraturen.

H.C. Andersen er dén danske forfatter, som har nået den største udbredelse overhovedet. På denne og på anden vis sprænger han børnelitteraturens rammer. Han hører litteraturhistorien til. Og selv i den danske børnelitteraturhistorie placeres han oftest i en særlig parentes. Han er for stor – en monolit, som også børnelitteraturudviklingen sagtmodigt lister udenom. Det er først i nyere tid, at hans direkte virkning på de strømførende lag i bør-

nelitteraturen bliver mærkbar – fx i Egon Mathiesens, Ib Spang Olesens og Ole Lund Kirkegaards bøger. Nogle har ment, at H.C. Andersens forfatterskab ligefrem har retarderet udviklingen af en dansk børnelitteratur i 1800-tallet. Noget er der måske om det. Men grundene til den sene udvikling er nok andre. Det er først i dette århundrede, at en egentlig dansk børnelitteratur selvstændiggør sig. I 1800-tallet, hvor børnelitteraturen etablerer sig og får større udbredelse i Danmark, består langt den overvejende del af oversættelser.

Børnelitteraterne havde problemer med at acceptere Andersens eventyr som ordentlig børnelitteratur – de var alt for kulørte og upålidelige. Ikke noget at fylde i uskyldige børn, der skulle opdrages til noget ordentligt. Andersen på sin side fik problemer med børnelitteraterne. De lurede på eventyrene med en spændetroje. Fra den anden kant blev eventyrene oversat, ikke rigtig regnet for noget; de var jo ikke rigtig litteratur, bare børnelitteratur. Han kom bogstavelig talt til at sidde og svæve mellem to stole med sine eventyr. Efter et par samlinger slettede Andersen undertitlen: »*Fortalte for børn*«. Og en tid kaldte han eventyrene for »*historier*«. Senere da han var blevet ordentligt »... *erkjendt*« og i en sådan grad, at han selv var overbevist om det – det meste af tiden – tog han dog eventyrbetegnelsen til nåde igen og kaldte atter fortællingerne for eventyr eller historier eller eventyr og historier. Nemt er det ikke at lave digtning – også for børn.

Ikke desto mindre vil jeg hævde, at H.C. Andersens eventyrdigtning hører til børnelitteraturen og dens historie. Den gør det tilmed i eksemplarisk forstand – netop ved at den overskrider både »børnelitteraturens« og »opdragelsens« rammer. På

samme vis som fx Lewis Carroll's forfatterskab. Begge er »moderne« forfattere; de foregriber både modernisme og postmodernisme og gør det netop i kraft af deres skriven for børn. Dette er baggrund for frigørelsen af deres diskurs, uden at der renonceres på den »voksne« erfaring – bl.a. om splittelsens vilkår. Begge er store »dekonstruktionister«. Dette »uskyldstab« – både i forhold til fortælling, æstetik og »virkelighed« – kan de have fået en impuls til fra børnene, i hvis mundtlige kultur sådanne æstetiske metoder og forholdsmåder flourer. I modsætning til hvad der er tilfældet i de »voksnes« børnelitteratur i samtiden.

Vejen for H.C. Andersens eventyr var beredt gennem periodens optagethed af folkedigtning og eventyr. Brdr. Grimm's eventyr blev tidligt oversat (1814) og fulgt af samlinger af danske folkeeventyr. Med Brdr. Grimm bliver eventyrdigtningen koblet til børn og er fra da børnelitteratur par excellence. Brdr. Grimm's eventyr er kunsteventyr – gennemgribende skriftlige bearbejdelser af den mundtlige folketradition. Man kan sige, at de transformerer folkeeventyret til borgerlig børnelæsning. Samtidig med at de sprænger børnelitteraturens snævrere didaktiske og moralske diskurs og udvikler en beundringsværdig enkel og anskuelig fortælleform, udsætter de den folkelige fortællings æstetiske og stoflige sprængkraft for en tæmning. De psykologiserer og sentimentaliserer fortællingen og udvikler en mere raffineret form for dannelseslitteratur. *Lille Rødhætte* er et typeeksempel herpå. Her tematiseres den borgerlige opdragelses psykiske rum, barneerfaring og opdragelseskonflikt i en mytisk struktur. Driftsbekkerselsens myte par excellence.

Denne model har tematisk og æstetisk/

strukturelt dannet mønster for senere børnelitteratur. »Rødhætte«-strukturen kan genfindes i mangfoldige varianter også i nutidens problemrealistiske bøger. Ligesom lignende konfigurationer optræder i meget af samtidens litteratur, eksempelvis J.F. Cooper's *Stifinder*. Budskabet i *Rødhætte* og den æstetiske praksis er vendt op og ned i forhold til folkeeventyret. Hvor folkeeventyret siger: »*Drag ud i den vide verden*«, siger *Rødhætte*: »*Bliv hjemme hos din mor og opfør dig ordentligt*«.

H.C. Andersens transformation af folkeeventyret og andre typer fortælling er mere kompleks. Hos ham sætter de sociale og æstetiske protest- og brudpotentialer sig igennem. Han omformer den sproglige mundtlighed til et skriftudtryk, som sprænger skriftnormerne. Eventyrene – især hans originale udvikling af dyre- og tingseventyr – bliver medium for en sprudlende, ironisk fabulerende kritik af snærende borgerlige livsformer. Erfaring og kritik kunne udtrykkes forklædt i eventyrets og barnlighedens skikkelser.

Når fortællingen for børn kunne blive H.C. Andersens medium, er en baggrund sikkert, at hans livssituation har en lighed med børnenes. Som de var han en outsider – en udenforstående i det borgerlige livsrum, som han derfor betragtede med lige dele længsel og troldsplint i øjet. Også han måtte af nødvendighed udsætte sig for en hårdhændet opdragelsesproces – en art omskoling. Som børn under opdragelsens tvang var også han dybt afhængig af »voksen«-magterne, samtidig med at han »levede« på barnlige (kunstneriske) kvaliteter. Hans eventyr fungerer ikke som dannelsesstrukturer. De er kritisk og humoristisk gennemskuende i forhold til dannelsesprocessen, som dermed dekon-

strueres. Forløbsstrukturen konstitueres snarere af tilfælde og »held« – i sig selv et brud med den borgerlig livsforståelse, og i familieskab med folkeeventyret. Specielt i hans fantastiske fortællinger tematiseres barndomserfaringen. Disse er videreudviklinger af E.T.A. Hoffmann's fantastiske fortællinger og har spillet en afgørende rolle for den fantastiske fortællings senere udvikling – både som voksenlitteratur (en central modernistisk genre) og som børnelitteratur, fx Astrid Lindgren.

Grimm's eventyr har haft deres primære virkning i en etablering af »mytiske« strukturer og figurer som krystalliseringsformer for socialisationserfaringer – som sådan har de været bemærkelsesværdigt sejlivede. *Rødhætte* – både som figur og struktur – er stadig virksom som forestillingsbillede for kvindelighed, ligesom *Askepot* og *Snehvide* og *Tornerose*.

H.C. Andersens fortællinger har deres virkning på andre planer – i metoden, i »grebet«, i fortælleformens performance og »mundtlighed«, i den groteske dekonstruktion af historien og »magterne«. Samtidig med at de er gennemreflekterede, er de »naivt« legende i deres æstetik. H.C. Andersens eventyr og historier er mere mangfoldige end her omtalt. På sæt og vis er de bedst, hvor han er værst (set ud fra en bornert opdragelses- og børnelitteratur-synsvinkel). Hvor *Rødhætte* er Brdr. Grimm's arketype, er *Klod's Hans* H.C. Andersens. Mens Grimm's eventyr gik ind i børnelitteraturens mainstream og blev bestemmende for den, forblev H.C. Andersen indtil nyere tider marginal. Det betød ikke, at hans eventyr ikke blev læst. Det blev de. De har været initierende læsestof for generationer af danske børn. Ét af de enestående træk i H.C. Andersens fortællinger for børn er, at han forener en

»voksen« erfaring med en barnlig synsvinkel på verden, hvor de øvrige anlægger opdragerens synspunkt. Først i de seneste årtiers børnelitteratur bliver denne holdning almindelig.

1800-tallets danske børnelitteratur. Biedermeier og nationalromantik

Ved siden af H.C. Andersens forfatterskab udvikles den danske børnelitteratur i en videreførelse af ansatserne fra 1700-tallet – bl.a. skriver en række andre »voksen«-forfattere for børn. Børn, opdragelsen af dem og litteraturen for børn påkalder sig stigende interesse. Med velstandsstigningen, industrialiseringens gennembrud i århundredets sidste halvdel, læsefærdighedens udbredelse, og med den borgerlige families intimisering opstår et øget behov for læsestof og dermed et bredere marked også for børnelitteratur. Det betyder, at markedsstyringen af læsestoffet nu bliver væsentlig ved siden af den pædagogisk-opdragelsesmæssige. Tvedelingen af kulturproduktionen i en højkultur og en massekultur rettet mod underholdning bliver manifest. Med andre ord begynder kontrollen med børns læsestof for alvor at glide opdragelsesmagterne af hænde. Denne proces har vi ikke set enden på endnu. Kritikken af populærkulturen sætter så småt ind i denne periode, ligesom indsatsen øges for at producere »lødige« alternativer til den kulørte læsning. Men de hidsige debatter og kampagner mod massekultur og nye medier sætter først for alvor ind i dette århundrede.

Denne trivialkultur står i et modsætningsforhold til den borgerlige opdrages grundprincipper – anlagt som den er på umiddelbar konsum og lystopfyldelse. Den er som ulven i eventyret om *Rødhætte*: den frister med lyst og blomster,

mens den selv har helt andre hensigter; hvad den selvfølgelig har.

To grundlæggende principper støder her frontalt sammen: fri konkurrence – udbud-efterspørgsel – versus opdragelse til driftsbeherskelse; underholdning versus læring og dannelse. De hybridformer og debatter, denne modsætning har udløst, er ikke småting – modsætningen er stadig helt central hvad angår børnekultur.

En af de gennemslagskraftige genrer i første halvdel af 1800-tallet er billedhistorierne (Neuruppinerne) – forløberen for billedbogen, ofte legitimeret som moralsk fortælling. Børn og billeder har siden været et omdiskuteret forhold.

I øvrigt begynder så småt masseproduktionen af rekvisitter til barnelivet – fx legetøj, spil, sange. Den dominerende familiecentrerede og idylsøgende Biedermeier-kultur er dét rum, hvori børnekulturen har sit første gennemslag. Det betyder også, at børnelitteratur og læsestof for børn ikke er samme sag. Læsestoffet, oplæsning i familien, gør at børnenes literære område er langt bredere. Forfattere som Walther Scott, J.F. Cooper, og senere Dumas, Dickens og Marryat får hurtigt stor udbredelse og et videre liv som klassikere for børn. De indgår som centralt element i dén børnelitteratur, der konstitueres i bredspektret form i århundredets sidste del. De bearbejdes sprogligt, forkortes og bliver grundlag for udviklingen af den eksotiske og spændingsorienterede *drengebog*. På samme vis bliver realistiske romaner, der tematiserer familie, kvindeliv og pigers socialisering, grundlag for pigebogen (fx Wetherell).

Denne differentiering sker mod århundredets slutning. Hermed etableres et grundmønster af funktionsbestemte

hovedtyper, som stadig er bestemmende for børnelitteraturen. Det er formet ud fra aldersmæssige, kønsmæssige, social- og markedsbestemte kategorier. Det differentieres og videreudvikles efterhånden til et finmasket net af forskellige genrer og typer funktionsbestemt ud fra pædagogiske og markeds-mæssige hensyn. Børnebøger til enhver alder til ethvert formål. Ved århundredeskiftet er grundtrækkene udviklet.

Den danske børnelitteratur er til da væsentligst import, men der skrives dog nu for børn af andre end H.C. Andersen. Den særlige intime familiekultur, der udvikles i Danmark, kommer til udtryk i en idylliserende, men også realistisk og børneorienteret produktion af fortællinger, sange og fabler for børn. For eksempel i de danske klassikere Chr. Winthers *Rejsen til Amerika* (1830) og Kålunds *Fabler for børn* (1849), der begge når ud på det tyske marked.

Lorenz Frølich, en dansk billedkunstner, er en af pionererne, hvad angår den europæiske udvikling af billedbogen for mindre børn ved midten af 1800-tallet. Han får sit gennembrud i Frankrig (hvor en billedbog længe benævntes »... *un Froelich*«). Hans bøger spredes på hele det europæiske marked (flere er udgivet i England). De fleste af bøgerne er uprætentiose, realistisk idylliske skildringer af barneliv og dagligdag. Forbavsende moderne i grundtrækkene. I dag er sådanne småbørnsbøger en hovedtype. Johan Krohns *Peters Jul* er klassikeren fra denne periode og en forløber for den blomstrende danske billedbogstradition i det 20. århundrede.

Modellen fra Walter Scott's historiske romaner giver impuls til en dansk produktion med særlig nationalromantisk indfarvning. Den får stor udbredelse og et efterliv som sejlivede drengébogsklassikere: B.S. Ingemanns historiske romaner fra omkring 1830 og Carit Etlars historiske romaner – fx *Gøgehøvdingen*, (1853).

Ved siden af H.C. Andersen bliver også eventyrdigtning af mere traditionel aftapning en hovedstrøm i børnelitteraturen. Svend Grundtvig grundlægger en omfattende indsamling og udforskning af folkedigtningen, og han udgiver en række samlinger af bearbejdede folkeeventyr. Det kan ses som en speciel videreførelse af faderen – N.F.S. Grundtvigs – kulturpolitiske og folkelige arbejde, og det kan betragtes som element i de politiske og kulturelle bevægelser, der præger sidste halvdel af århundredet, og som blandt andet udmønter sig i oprettelsen af alternative organer for uddannelse og kulturproduktivitet. Denne udvikling er særegen for Danmark, ligesom det frisindede syn på børn og opdragelse bliver et væsenstræk i hele den danske kulturudvikling. Det gælder fra dette tidspunkt, at forskellige politiske og kulturelle nybrud og bevægelser får meget kraftige aflæggere i dét område, der har med børn, uddannelse og kultur at gøre. Der er en udpræget tendens mod at prioritere den aktive folkelige kulturudøvelse.

Svend Grundtvig udgiver sine eventyrsamlinger både som en formidling af den folkelige kultur og som led i en aktivering af den. De efterfølges af en lang række senere eventyrbearbejdelser – en trend, som stadig er livskraftig. Et samtidigt eksempel er Vilhelm Bergsøes gendigtning af folkelige sagn om nisser. Den fremragende fortælling *Nissen på Thimsgård* er

genudgivet med Ib Spang Olsens illustrationer. Fortællingen er et godt eksempel på en anden type bearbejdelse af dette folkelige stof end den H.C. Andersen'ske. Folkedigtningens råstyrke er omsat i en børnesynsvinkel, ligesom en folkelig agrarisk dannelsesmodel er udviklet som alternativ til den borgerlige. På denne vis er den en forløber for den følgende periodes skolelærerlitteratur for børn.

En tredje type eventyr skrives i århundredets slutning af Carl Ewald. Disse får stor international udbredelse. De er skrevet ud fra en position i byernes middelklasse og funderet i en naturvidenskabelig synsvinkel. På én gang rationalistisk mytekritik og udvikling af en naturvidenskabelig mytologisering af natur og samfundsforhold. De er danske sidestykker til den internationale fantastiskproduktion mod århundredets slutning. Eksempelvis er Jules Vernes science fiction-fortællinger trods mange forskelle beslægtede.

I 1900-tallet udfoldes en række af de foregående perioders anslag til en egentlig dansk børnelitteratur i et bredt spektrum af typer og genrer.

Litteratur

Kristensen, Sven Møller og Ramløv, Preben (red.): *Børne- og ungdomsbøger*. København, 1974.

Mouritsen, Flemming (red.): *Analyser af dansk børnelitteratur*. København, 1976.

Mouritsen, Flemming: Børnebogsforfattere. I Torben Brostrøm og Mette Winge (red.): *Danske digtere i det 20. århundrede*. København, 1982.

Simonsen, Inger: *Den danske børnebog i det 19. århundrede*. København, 1966.

Stybe, Vibeke: *Fra Askepot til Asterix*. København, 1974.

Stybe, Vibeke: *Fra billedark til billedbog*. København, 1983.

Sønsthagen, Kari og Eilstrup, Lena (red.): *Dansk børnelitteratur historie*. 1992.

Toft, Herdis: *Pigen i historien – historien i pigebogen*. 1980.

Weinreich, Torben (red.): *Børns bøger*. København, 1985.

Winge, Mette: *Danske børneromaner 1900-1945*. København, 1976.